

**“YASHIL IQTISODIYOTNI” RIVOJLANTIRISHDA TIKLANADIGAN
ENERGIYA MANBALARINING O‘RNI**

Djanibekova Nodira Abdusalomovna

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. O‘zbekistonning 2030-yilgacha bo‘lgan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini ta‘minlashda barqaror rivojlanishga erishish vositalari hisoblangan iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik komponentlarni o‘zaro muvofiqlashtirish murakkab vazifa hisoblanadi. Iqtisodiy va ijtimoiy komponentlar jamiyat oldiga bir avlod mobaynida adolatga erishish va aholining kambag‘al guruhlariga maqsadli yordam ko‘rsatish kabi yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Iqtisodiy va ekologik komponentlarning atrof-muhitga tashqi ta‘siri qiymatini baholashning zarurligi bilan bog‘liq yangi g‘oyalar va yondoshuvlarning shakllanishiga olib keldi. Barqaror iqtisodiy rivojlanishning ijtimoiy va ekologik komponentlari esa avlodlar ichida va avlodlar o‘rtasida tenglikni ta‘minlash kabi masalalarning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, tiklanadigan energiya manbalari, quyosh energiyasi, shamol energiyasi, biogaz, geotermal energiya, energiya samaradorligi, atrof-muhitni muhofaza qilish, iqlim o‘zgarishi, barqaror rivojlanish.

Barqaror kelajakka intilishda qayta tiklanadigan energiya manbalari dekarbonizatsiya, energiya xavfsizligi va iqtisodiy farovonlik yo‘lini taklif qiluvchi yashil iqtisodiyotning asosi sifatida paydo bo‘ladi. Dunyo iqlim o‘zgarishi va atrof-muhit degradatsiyasining dolzarb muammolari bilan kurashayotgan bir paytda, qayta tiklanadigan energiyaga o‘tish yanada chidamli, inklyuziv va ekologik barqaror jamiyatni rivojlantirishda muhim qadamdir.

Quyosh, shamol, gidroelektr va geotermal energiya kabi qayta tiklanadigan energiya manbalari issiqxona gazlari emissiyasi va iqlim o‘zgarishining asosiy omillari bo‘lgan qazib olinadigan yoqilg‘ilarga toza, uglerodsiz muqobillarni taklif qiladi. Quyosh, shamol va suvning mo‘l va bitmas-tuganmas energiyasidan foydalanish orqali qayta tiklanadigan energiya texnologiyalari jamiyatlarga uglerod chiqindilarini sezilarli darajada kamaytirish va iqlim o‘zgarishining atrof-muhit, aholi salomatligi va iqtisodiyotga salbiy ta‘sirini yumshatish imkonini beradi.

Cheklangan qazib olinadigan yoqilg‘i zahiralaridan farqli o‘laroq, qayta tiklanadigan energiya manbalari dunyoning ko‘plab mintaqalarida ko‘p, keng tarqalgan va mahalliy sharoitda mavjud. Energiya aralashmasini diversifikatsiya qilish va import qilinadigan qazib olinadigan yoqilg‘ilarga qaramlikni kamaytirish orqali qayta tiklanadigan energiya, energiya xavfsizligi, barqarorlik va suverenitetni oshiradi. Bundan tashqari, markazlashtirilmagan qayta tiklanadigan energiya tizimlari, masalan, uy xo‘jaligida quyosh panellari va kichik

o'lchamli shamol turbinalari axoliga o'zlarini toza energiya ishlab chiqarish imkoniyatini beradi, bu esa yetkazib berishdagi uzilishlar va narxlarining o'zgarishiga qarshi zaiflikni kamaytiradi.

Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish yashil sanoatda investitsiyalar, innovatsiyalar va tadbirkorlikni faollashtirish orqali iqtisodiy o'sishni va ish o'rinlarini yaratishni ta'minlaydi. Quyosh va shamol fermalari kabi qayta tiklanadigan energiya loyihalari qurilish, ishlab chiqarish, montaj qilish, foydalanish va texnik xizmat ko'rsatish sohalarida ish o'rinlari yaratib, iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi va mahalliy iqtisodiyotni jonlantiradi. Bundan tashqari, qayta tiklanadigan energiya sektori turli va dinamik ishchi kuchini rivojlantiradi, bu esa malakali ishchilar, muhandislar, olimlar va tadbirkorlarga yashil iqtisodiyotga hissa qo'shish imkoniyatini beradi.

Qayta tiklanadigan energiya texnologiyalari toza energiya yechimlarini tadqiq etish, ishlab chiqish va joylashtirishni rag'batlantirish orqali texnologik innovatsiyalar va raqobatbardoshlikni oshiradi. Quyosh panellari, shamol turbinalari, batareyalarni saqlash va tarmoqni integratsiyalash texnologiyalaridagi yutuqlar qayta tiklanadigan energiyani an'anaviy qazib olinadigan yoqilg'ilar bilan raqobatbardoshligini oshirishga, xarajatlarni kamaytirishga, samaradorlikni oshirishga va kengaytirilishiga imkon beradi. Qayta tiklanadigan energiya yanada arzonroq va foydalanish mumkin bo'lgani uchun u global raqobatbardoshlikni kuchaytiradi, energiya barqarorligini oshiradi va kam uglerodli iqtisodiyotga o'tishni tezlashtiradi.

Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish toza, arzon energiyadan foydalanishni demokratlashtirish va energiya qashshoqligini kamaytirish orqali ijtimoiy tenglik va ekologik adolatni rag'batlantiradi. Qayta tiklanadigan energiya loyihalari kam ta'minlangan jamoalar, qishloq joylari va rivojlanayotgan mamlakatlarda qo'llanilishi mumkin, bu esa marginal aholi uchun elektr energiyasi, isitish va sovutish xizmatlaridan foydalanish imkonini beradi. Bundan tashqari, jamiyatga tegishli qayta tiklanadigan energiya bo'yicha tashabbuslar mahalliy aholiga qarorlar qabul qilish, foyda olish va boylik yaratishda ishtirok etish, ijtimoiy hamjihatlikni, imkoniyatlarni kengaytirish va chidamlilikni rivojlantirishga imkon beradi.

XX asrning 70-yillaridagi xalqaro energiya inqirozi aksariyat mamlakatlarni iqtisodiyotda energiya iste'molini qisqartirish va energiyani tejash borasidagi chora-tadbirlarni qayta ko'rib chiqishga majbur qildi. Energiya iste'molining o'sishi, energiya resurslarining kamayishi va qimmatlashishi, importga bog'liqligining kuchayishi, atrof-muhitning ifloslanishi energiya tejamkorligiga erishish, an'anaviy energiya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish bilan bir qatorda tiklanadigan energiya manbalarini o'zlashtirish muammolarini hal etish zaruratini keltirib chiqardi.

Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va iqtisodiyotning rivojlanish darajasi ko'p jihatdan energiya resurslari zahiralarga bog'liq. Dunyoda aniqlangan tabiiy energiya manbalari zaxiralari energiya iste'molining hozirgi darajasi saqlanib qolsagina, keyingi 54 yil davomida energiyaga bo'lgan ehtiyojni qondirish imkonini beradi. Iqtisodiy rivojlanish

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

esa energiyaga bo'lgan ehtiyojning ortishi va energiya tanqisligi muammosi xavfini yanada kuchaytiradi. AQSh Energiya departamenti mutaxassislari hisob-kitoblariga ko'ra, dunyo energiya iste'moli 2012-yilda 13,8 mlrd. t.n.e. ga teng bo'lgan va ushbu ko'rsatkich 2040-yilga qadar yiliga o'rtacha 1,4%ga o'sib, 20,5 mlrd. t.n.e. ga tenglashadi.

Ekologlarning ta'kidlashicha, qazilma yoqilg'i boyliklarining yarmi iqlim o'zgarib ketishining oldini olish maqsadida qidirib topilmasligi zarur. Jahon xom-ashyo bozorida resurslar narxining keskin tushib ketishi natijasida ro'y bergan yirik sikl 2015-yilda o'z nihoyasiga yetganligiga qaramasdan energiya tejaydigan texnologiyalar taraqqiyoti jadal sur'atlarda davom etmoqda. Ushbu holat dunyo mamlakatlarining "yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish borasida qabul qilgan majburiyatlariga to'la mos keladi. McKinsey mutaxassislari ilg'or texnologiyalarning rivojlanishida mo'tadil va jadal rivojlanish ssenariylarini ishlab chiqishgan. Mo'tadil ssenariyaga muvofiq 2035-yilga qadar energiyadan samarali foydalanish 43%ga, jadal rivojlanish ssenariyasi bo'yicha esa 70%ga ortishi bashorat qilinmoqda.

Energiyadan samarali foydalanish hisobiga jahon iqtisodiyoti miqyosida 100 mln. terajoulga teng energiya yoki 0,2-1,2 trln. dollar tejalishi mumkin. XIX asrdan boshlab energiya ishlab chiqarishning yetakchi manbai hisoblangan qazib chiqariladigan yoqilg'i-energetika manbalari tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish hisobiga o'zgarib boradi. 2030-yilga qadar jahonda elektrenergiya ishlab chiqarishning 36%i shamol va quyosh elektr stansiyalari yordamida amalga oshiriladi. "Yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirishga qaratilgan dasturlar samarasi tufayli jahon iqtisodiyotining energiya sig'imkorligi 2050-yilga qadar 50%ga qisqarishi, yaqin 20 yilda tabiiy resurslarni iste'mol qilish hajmining kamayishi hisobiga 0,9-1,6 trln. dollar mablag' tejalishi mumkin.

Dunyo energiya iste'molining ortib borishi, insoniyatning tabiatga salbiy ta'siri natijasida vujudga kelayotgan ekologik muammolarning keskinlashuvi jahon energetika balansida tiklanadigan energiya manbalari ulushining jadal sur'atlarda oshishini ta'minlaydi. Jahonda tiklanadigan energiya manbalariga ko'proq e'tibor qaratishga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- tiklanadigan energiya manbalarini o'zlashtirishda ilg'or texnologiyalarni qo'llash hisobiga narx raqobatining o'sishi;
- ushbu sohaning rivojlanishi uchun ijobiy ta'sir etuvchi siyosiy tashabbuslarning ommalashuvi;
- sohani moliyalashtirish uchun qulay investisiya muhitining yaratilishi;
- energetik va ekologik muammolarni hal qilish masalasi;
- rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida energiyaga bo'lgan talabning ortib borishi;
- barchaga energiyadan foydalanish imkoniyatini yaratish va energetik yetishmovchilikdan qutilish.

Shuningdek, BMT Sanoatni rivojlantirish tashkiloti (UNIDO) tomonidan ishlab chiqilgan energiya strategiyasi "yashil energetika"ni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu strategiyani amalga oshirishda quyidagi ustuvor vazifalar muhim ahamiyat kasb etadi:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'UYALAR

-aholining kam daromadli qatlamini tiklanadigan energiya manbalariga asoslangan zamonaviy energiya xizmatlari bilan ta'minlash darajasini oshirish;

-sanoatda energiya sig'imkorligini pasaytirish evaziga sohaning raqobatbardoshlik darajasini kuchaytirish;

-sanoatda issiqxona gazlarini atmosferaga chiqarish hajmini qisqartirish hisobiga iqlim o'zgarishlariga salbiy ta'sirni kamaytirish va muqobil energiya manbalaridan foydalanishni rag'batlantirish;

-korxonalarning qishloq joylarda muqobil energiya manbalaridan foydalanish hisobiga uzoq muddatli faoliyat ko'rstishini ta'minlash va samaradorligini oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduvoxidov, A. "Toshboyev B. O 'zbekistonning yashil energiya salohiyatini oshirish yo 'nalishlari." *Iqtisodiyot va ta'lim* 24.6 (2023): 357-363.

2. Абдувахидов, А. А. "Аграр секторда инновацион тадбиркорликни ривожлантиришнинг йўллари." *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI* 2.10 (2022): 9-12.